

KONYA

HALKEVİ KÜLTÜR DERGİSİ

MEVLANA

VAHİT
ARMAGAN

ÖZEL SAYISI

1 9 4 3

MADER-İ MEVLÂNA = PRENSES MÜ'MİNE

C a m i , T ü r b e s i

VE

H A Y A T I

M. ZEKİ ORAL

*Belh'te doğurduğu Mesnevî âleminin güneşi ile beraber Lâ-
rende'ye gelen seyyare burada üfûl etmiş beyaz tüllere
bürünerek ebediyete gitmişti...*

Karaman istasyonunda trenden inen yolcuları kasabaya götüren yola doğru ilerliyoruz. Sağda kocaman bir âbide ile karşılaşacağız. Bu; aziz Cumhuriyetin namütenahî himmet ve nimetlerinden birisi olan Gazi okuludur.

Bir az daha yürüdükten sonra yolun sağında geniş kubbeli, metin minareli güzel bir cami görülür. Karamanlıların (Ak tekke), tarihçilerin (Mader-i-Mevlâna), Mevlâna mensuplarının (Valide Sultan) camii dedikleri işte bu camidir. Burada Türk tefekkür âleminin şâhkasını saran, büyüten yüce ufuk ipek tüller gibi katlanıp saklanmışır.

Geldiğimiz yola açılan küçük bir kapıdan camiın avlusuna geçilir. Avlu geniştir. Kuzeyinde medrese odalarına benzeyen bir sıra kârgir hücreler, batı tarafında Çelebi dairesi batı ve güney taraflarında eski mezarlıklar yani camiın haziresi vardır. Bu sayılan te'sisatın hepsi (Karaman Mevlevi hanesi) ni teşkil ederdi. Hücrelerde dedeler, Çelebi dairesinde postnişinler otururlar, camiın içinde namaz kılınır (Sema) yapılırdı. Yapı itibarıyla hücreler ve Çelebi dairesinde kayde şayan bir hususiyet yoktur. Fakat Cami tarih ve mimarlık bakımından kıymetlidir:

Yönümüzü camiın kapısına dönüp bakalım; ortada yüksek iki sütuna, yanlarında divarlara dayanan kemerler üzerine tutturulmuş üç kubbe ile camiın son cemaat mahalli yapılmış iki tarafında zarif mihraplar açılmıştır. Sol köşesindeki mini mini kapıdan minareye çıkılır. Kapının yukarısındaki kitabeyi bir az sonra okuyacağız.

Tam bir kavis şeklinde kemerlenmiş sâde, güzel bir kapıdan camiye girilir. Her tarafı ince tarakla yontulmuş beyaz renkli yapı taşıdan yapılmış olan bu cami dört köşe bir kaide üzerine kurulmuştur. Binaın köşe temellerinden başlayarak tavanda yekdiğerile birleşen takviye kemerleri arasında husule gelen Tromp'larla divar sekize bölünerek kubbe kasnağına varılmış geniş ve yüksek bir kubbe ile üstü çevrilmiştir. Cami kapısının iç tarafı üzerinde yüksekçe ve kârgir bir müezzin mah-

fili vardır. Benim gibi aziz okuyucular da derhal hükümlerini vermişlerdir ki bu Cami Osmanlı devri asarındandır. Hattâ Karamanda 1005 H. 1559 M. yılında yapılmış olan Nuh Paşa Camiine pek benzer. Karaman ve Dülkadir oğullarının müstakil olarak hükümet sürdükleri zamanlarda yapılmış aynı tip cami ve türbeler de bulunduğuna göre bu tarzın Anadolu da Selçuk devri sonlarında ve Anadolu beylikleri zamanında başlayıp Osmanlılar elinde tekâmül etmiş olduğunu kabul etmekte bir isabet yok mudur?. Bu ciheti mimarlarımızın takdirine bırakarak sadece gelelim:

Camiin içinde diğer camilere nazaran başkalkılar göze çarpar. Şöyle ki: kapıdan girildiği vakit sol tarafında müstatil şeklinde bir zemin yükseltilerek tahta parmaklıkla ayrılmıştır. Burası makberdir. Camiin güzel mihrabı hizasında ve doğu güney köşesinde yaldızlı parmaklıklarla ayrılmış küçük bir oda durumunda bir kabir vardır. İşte burası Belh emiri Rûkniddin kızı prenses Mümine'nin yahut ebediyetin lâyetenahi ufuklarında mütebessimane uyuyan (Validé Sultan) ın istirahat yeridir. Bu Ulu Hatuna en yakın bir kadın mezarı daha vardır. Buna (Sır Ebesi) diyorlar. Fakat kime (Ebelik) yaptığı bilinmiyor. Buradan itibaren iki sıra mezar daha vardır. Camiin salonuna yahut Semâhane tarafına doğru olan birinci sıra erkek evlât kabirleri, ikinci sıra ise Hazreti Mevlâna'nın erkek evlâdı, kızları olan (Kadın Çelebi) ler dir. Asırlardanberi aile kabristanı olan bu sahaya birçok Çelebiler defnedilmiş olduğu için isimlerini hakkile tesbit etmek mümkün olmamakla beraber Karaman Çelebilerinin anlattıklarına göre belli başlı olanları şunlardır: Başta Ebubekir Çelebi olmak üzere Ali, Ahmet, Mustafa, Mehmet Celâleddin, Ali, Veled, Abdurrahman, Bahaeddin ve Mehmet Çelebi'lerdir. Maderi Mevlâna'nın tam mukabilinde ve müezzin mahfili altında Mevlânanın kardeşleri (Mehmet Alâeddin Çelebi) nin kabri bulunmaktadır.

Yukarıda yerini yazdığımız kitâbe aynen şudur:

- 1 — امر بعمارة هذه الزاوية المباركة المنسوبة الى حرة (*)
- 2 — قطب العارفين سلطان الماشقين مولانا جلال الملة والحق والدين قدس الله سره المين و المرقد الامير السعيد الشهيد
- 3 — سيف الدين سليمان بك بن خليل بن محمود بن قرمان نور الله ضريحه السلطان الاعظم ظل الله في العالم مالك رقاب الامم سيد
- 4 — البلاطين العرب والمجم قاهر الطغاة و المتمردين قاتل الكفرة و المشركين ابو الفتح علا الدين خليل بن محمود بن
- 5 — قرمان خلد الله مملكة و اعلى الوية و نصر اعوانه في تاريخ اوائل ربيع الارل سنة اثني و سبعين و سبعمائة من الهجرة

(*) Bu kelime kitabede seçkin yazılmamış olup (الى حرة) (الحبرة) İlh. gibi muhtelif şekillerde okunabiliyorsa da en muvafıkı (الى حرة) olduğunu zannediyorum. (الحرة) kelimesinin kamusta (Kışızade) ve kerime olan hatun ve âzâde hatun manasına geldiğini Bay Halil Ethem kaydetmektedir. Tarihi - Osmanî Encümeni mecmuası sayı: II. sahife 709, Ahteri-i-Kebir, sahife 291 de ise (حرة) yi (eyi nesne, şey-i-kerime) manasına almıştır ki kitabenin mefhumuna uygundur. Evliya Çelebi seyahatnamesi C. 9 S. 312 de bu kitabe çok noksan olarak derç edilmiştir.

Kitâbede büyük unvanlarla adı geçen Karaman oğlu Alaüddin Halil 772 H. yılı (Milâdî 1370) Rebi-ülevvel ayının ilk günlerinde âriflerin kutbu, âşıkların sultanına mensup kişizade ve hür olan hatun için bir zaviye (1) ye oğlu Seyfüddin Süleyman Bey için de bir kabir yapılmasını emretmiştir. (2)

Caminin haziresindeki (774. 1372 M.) yılında ölmüş olan Sinanüddin bin Süleyman ile 804 H. 1401 M. tarihli Şeyh İsa Bey bin Şeyh Mehmet (Tabeserâh) ve 866 H. 1461 M. tarihinde vefat eden (Cabi-yül-Mevlevî Mehmet Fahreddin)in mezarları kayda değer.

* * *

Sultan-ül-ulema ile evlendikten sonra hayatının acı ve tatlı günlerini o ünlü âlim ile beraber geçirmiş olan Mü'mine hatunun Karaman'da ki medfenini müştemilâtı ile birlikte gözden geçirdikten sonra hayatı hakkında bulabildiğimiz malûmata gelelim:

11 ve 12 ci asırdaki Türk İslâm hükümdar ve emirleri kızlarını; kendilerine akrân saydıkları hükümdar ve Beyoğulları yahut seçilmiş âlimlerle evlendirirlerdi. Sultan-ül-ulema M. Bahaüddin'in babası (Hüseyin Celâlüddin hatibi) ilim ve irfan âleminin ulularından olduğu için Gaznelilerden Alaüddin Hürrem Şah kızı Ümmetullah Hatunu Hüseyin Celâlüddine nîkâhlamıştı. Bir oğulları dünyaya geldi. Fakat ne yazık ki 549 H. 1353 M. yılında ve henüz 33 yaşlarında iken Hüseyin Celâlüddin vefat etti. (Melike-i-cihan, Ümmetullah) o büyük Türk kızı başka bir koca düşünmedi. Çok sevdiği evlâdı Mehmet Bahaüddin'in anası olarak kalmağı kâfi gördü. Mehmet Bahaüddin'i babasının kitaplarına hayırlı bir

(1) Mü'mine hatun için Selçukiler zamanında bir türbe yapılmış Karaman oğullarından Alaüddin Halil bu türbeyi tamir ve teodid mi etmiştir, buna dair sarîh bir malûmata mâlik değiliz. Kitabenin birinci satırında geçen (عمارة) kelimesi (imar) ve (inşa) mânâlarına geldiği için bu hususta kat'î bir fikir vermiyorsa da Mü'mine hatunun ölümü ile Karaman oğlu Kitabesi arasında 150 sene kadar bir zaman geçmiş olduğuna göre Selçukiler devrinde bir bina yapılmış Karaman oğulları zamanında yenilenmiş ve genişletilmiş olması muhtemeldir.

Erzincan; Tarihi, Coğrafi, İktisadi, Etnografi, idari, ve ihşai tetkikat tecrübesi; adındaki kitabın 40 cı sahifesi haşiyesinde (Sultan-ül-Ulema) kafilesinin (Malatyaya uğrayarak Erzincan tarikile 617 tarihi hierisinde Karamana vasıl olmuşlardır. Elyevm Ermenak'taki medresesinde medfun bulunan Karaman oğlu Emir Musa Bey Karamanda namlarına bir medrese inşa ettirmiştir. Haremi ve büyük oğlu Alaüddin Çelebi Karamanda vefat edip medresesinin içinde defnedilmişlerdir...) şeklinde bir kayıt varsa da Karaman oğlu Musa Beyin, Ermenekteki medresesi kitabesine nazaran 740 H. 1339 M yılında sağ olduğuna göre Selçuk ümerasından Musa Beyle Karaman oğlu Musa beyin aynı adam sayılması gibi kocaman bir hatayı ihtiva eden bu kayıt ihticaca salih değildir..

(2) Alaüddin Halil zamanında Karamanda yapılmış olan meşhur Nefise Sultan medresesi de vardır. Bu hükümdar ve eserleri hakkında Meskûkâtı İslâmiye kataloğu; Ahmet Tevhit; Sahaif-ül-ahbar, Hayrullah efendi tarihi; Konya mecmuasında tefrika edilen Şikârî Tarihi; Niğde Halkevi dergisi olan Akpınar; sayı: 3 ve 11; Tarihi Osmanî Encümeni mecmuası; sayı: 11; Anadolu Beylikleri Ravzat-ül-ebrar ilh... Eserlerde malûmat vardır.

vâris olarak yetiştirmek isteyordu. Muvaffak oldu. Mehmet Bahaüddin'in dersleri yükselmiş gününün sayılı âlimleri arasına girmişdi. Belh Emiri Rükniiddin'in bir kızı vardı. Adı Mü'mine idi. Bu kız naz ve nimetler içinde okumasına, yazmasına da itina edilerek büyütülmüş, gelinlik çağına gelmişti. Emir Rükniiddin kızını kardeşi oğlu Mehmet Bahaüddin ile evlendirdi. (*) Mehmet Alâüddin, Fatıma adında çocukları olmuştu. Mehmet Bahaüddin annesinden aldığı kuvvetli telkin ve yaradılıştaki ilim aşkı ile büyüdükten; evlendikten sonra da tahsil ve tettebbuu boşlamadı. Bilgide emsalini kat kat geçti. Kendisine (Sultan-ül-ulema) denildi.

Belh'in Fahri Razî gibi sayılı âlimleri hattâ zamanın hükümdarı (Mehmet Harzemî) yi kısıktırarak kadar parlak bir şöhrat oldu.

Günün birinde Mehmet Harzemî Sultan-ül-ülema'ya: (Bir memlekette iki Sultan, bir sahrada iki Aslan olmaz müsaade ederlerse ben gideyim. Bu âlem saltanatını bize veriyorlarsa kendileri başka yerlerde din neşretsinler.) Demişti. Bu haber üzerine Sultan-ül-ülema Rum diyarına yani Anadolu'ya göçmeği düşündü. Hemşiresi Nesibeyi, kızı Fatmayı evlendirmişlerdi. Onu Belh'te bıraktılar. Mümine Hatun:

— Ben Bey kızım. Bir hocanın peşinde diyar diyar gezemem... demedi. Eşine dostuna veda etti. Gözyaşları arasında Fatıma'sından ayrıldı. Sultan-ül-ülema kafilisine katıldı. Mesnevî âsmanının güneşi daha 5-6 yaşlarında idi.

O şâhikayı şefkat bulutları ile sardı. Yanına aldı. Atına bindi. Yürüdüler. Hareket tarihleri 607-608 H. 1210-1211 M. yılı olarak tesbit olunabiliyor. Hatta (هجرت) hicret kelimesi ebcet hesabı ile 608 olup bu hareket tarihini göstermektedir.

Nişabur'a, oradan ekli haritada (siyah) çizgi ile işaret olunan yolu takibederek Erzincan'a geldiler. Geçtikleri yollarda Hâkîm Attar Senâî, Bağdatta Abbâsî hükümdarı Nasır-üd-dinullah, Şamda Eyyubî'lerden Melik Eşref ve bu yerlerde bulunan zâhir ve batın âlimleri 300 deve ile naklolunan bu aziz yolculara çok hürmet ve ikram ettiler.

Sultan-ül-ülema büyük annesi dolayısıyla Mengücek oğulları ile ak-raba olduğu için Erzincan Akşehir'ine indi. Orada 4 yıl kaldılar. Buranın hudut olması dolayısıyla huzursuzluk görmüş olacaklar ki tekrar yola çıktılar.

Sivas, Kayseri, Niğde'yi geçip 618 H. 1221 M. yılında Karamana geldiler. Eski adı «Lârende» olan şimdiki Karaman'ın o zamanki vâlisi Musa Bey idi. Selçuk idaresinde bulunan başka illeri geçip gelen büyük

(*) (Mevlânânın yedi öğüdü) mukaddimesi. Dr. Feridun Nafiz Uzluk.

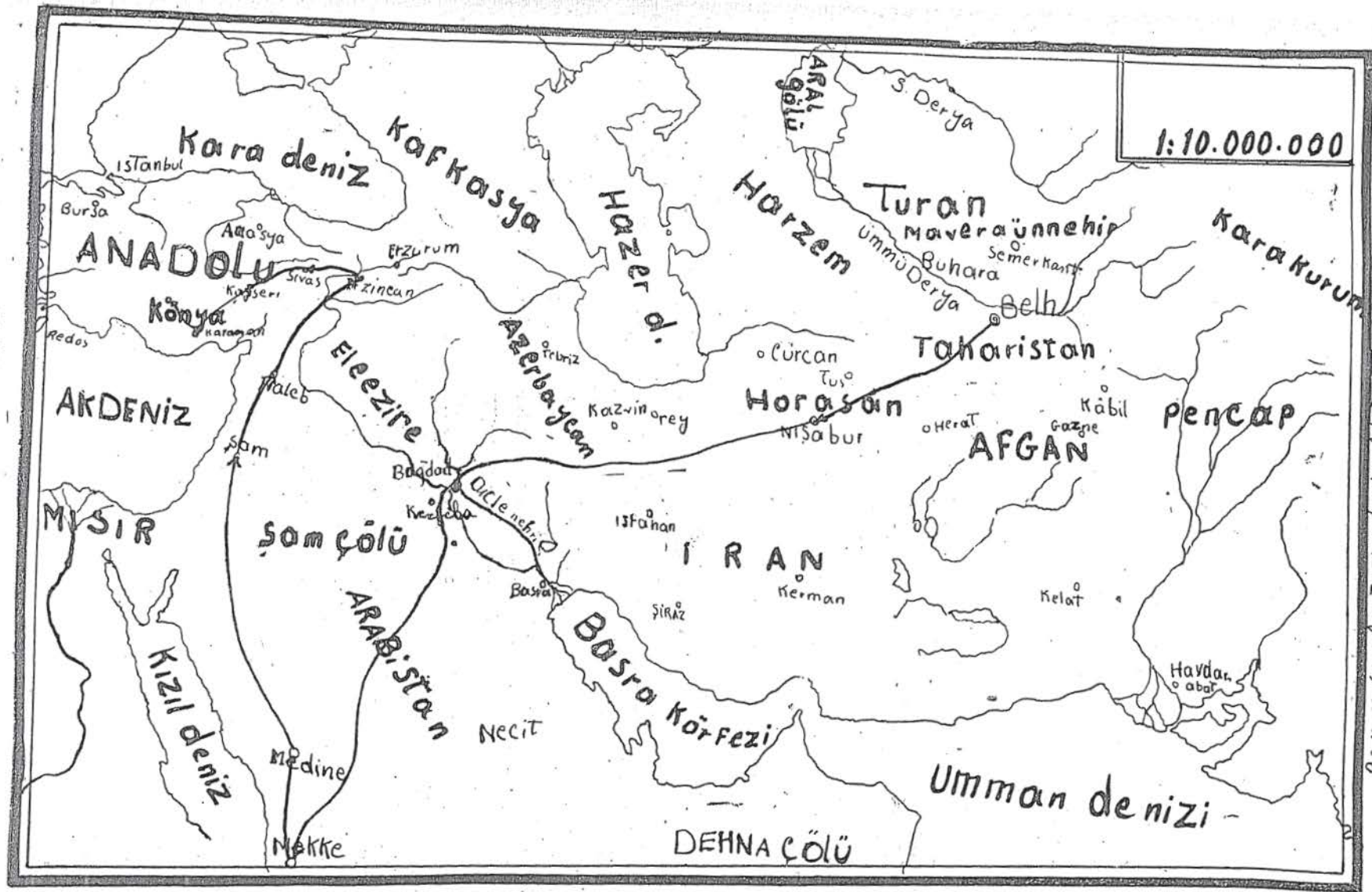
misafiri saygı ile karşıladı. Kendisi için medrese yaptırdı. (*)

Sultan-ül-ülema burada yedi yıl kaldı.

Ayrılıkların acıları uzun hicretlerin yol sıkıntıları Prenses Mü'mine-yi yormuştu. Çok sevdiği Mevlâna Celâlüddini de büyümüşü. Beraberlerinde Belh'ten gelmiş olan Şerefeddin Lâlâ-i-Semerkandî kızı (Gevher) Hatunla 622 H. 1225 M. yılında evlendirdiler. Mü'mine hatun bu muradı da görmüşü.

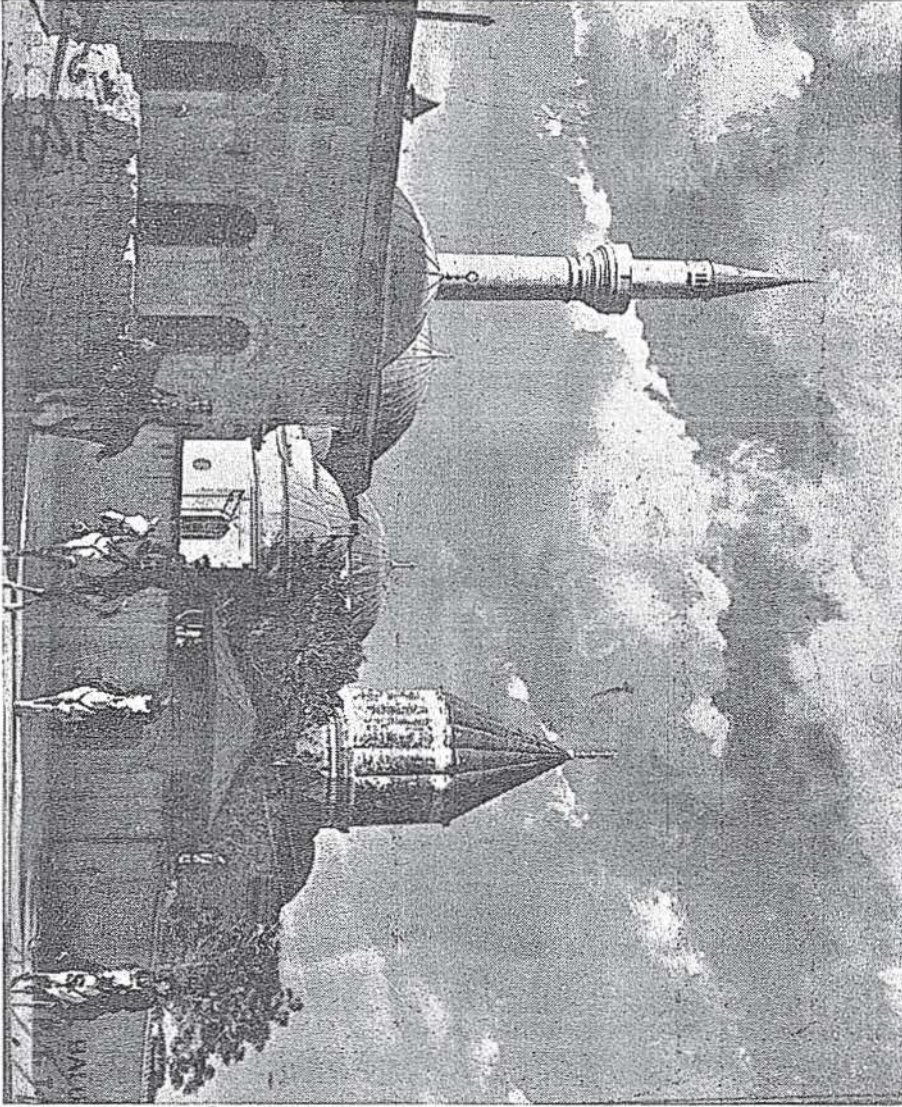
O büyük ana Karamanda kafileden ayrıldı. Ebediyyet yolunu tuttu. Büyük oğlu Alaüddini de yanına aldı. Bunlar Karaman'ın ebedî misafiri olarak kaldılar. Sultan-ül-ülema, Sultan-ül-aşıkîni yanına aldı. Emirlerini kabul ettirdiği Selçuk devletinin büyük hükümdarı Keykubat'ın ricasına uyarak Konya'ya doğru yürüdüler..

(*) Karaman'da 1928 yılında yıkılmış ve taşları ile başka bina yapılmış olan bir Emir Musa medresesi vardı. Sultan-ül-ülema için Selçuk emiri Musa Bey tarafından yapılan medrese bunu dur? Yoksa bu medrese Karamanoğlu Musa Bey tarafından mı yaptırılmıştır? Bu cihet henüz halledilememiş bir hakikat olmakla beraber Karaman oğlu Bürhanüddin Musanın Karamanda medrese yaptırdığı hakkında sarîh bir kayıt olmadığı; halbuki Selçuk Emiri'nin Sultan-ül-ülema için medrese yaptırdığı malûm olmasına nazaran medresenin Selçukiler zamanında yapılmış olması ihtimalini kuvvetli buluyorum. Konya dergisi sayı. 10. Sahife 627. Tarihî Osmanî Encümeni mecmuası. Sayı 11. Sahife, 704, 705.

Bay M. Ercifin terip etmiş olduğu tarihî umumi
ve Osmanî atlılarından istifade edilerek çizilmiştir.
B. oral

SULTAN. ul. ulema Mehmed Bahaüddin'in Belh - Konya
arasında uğradığı yerler - Menakib kitaplarına
örne- çizgi ile gösterilmiştir.

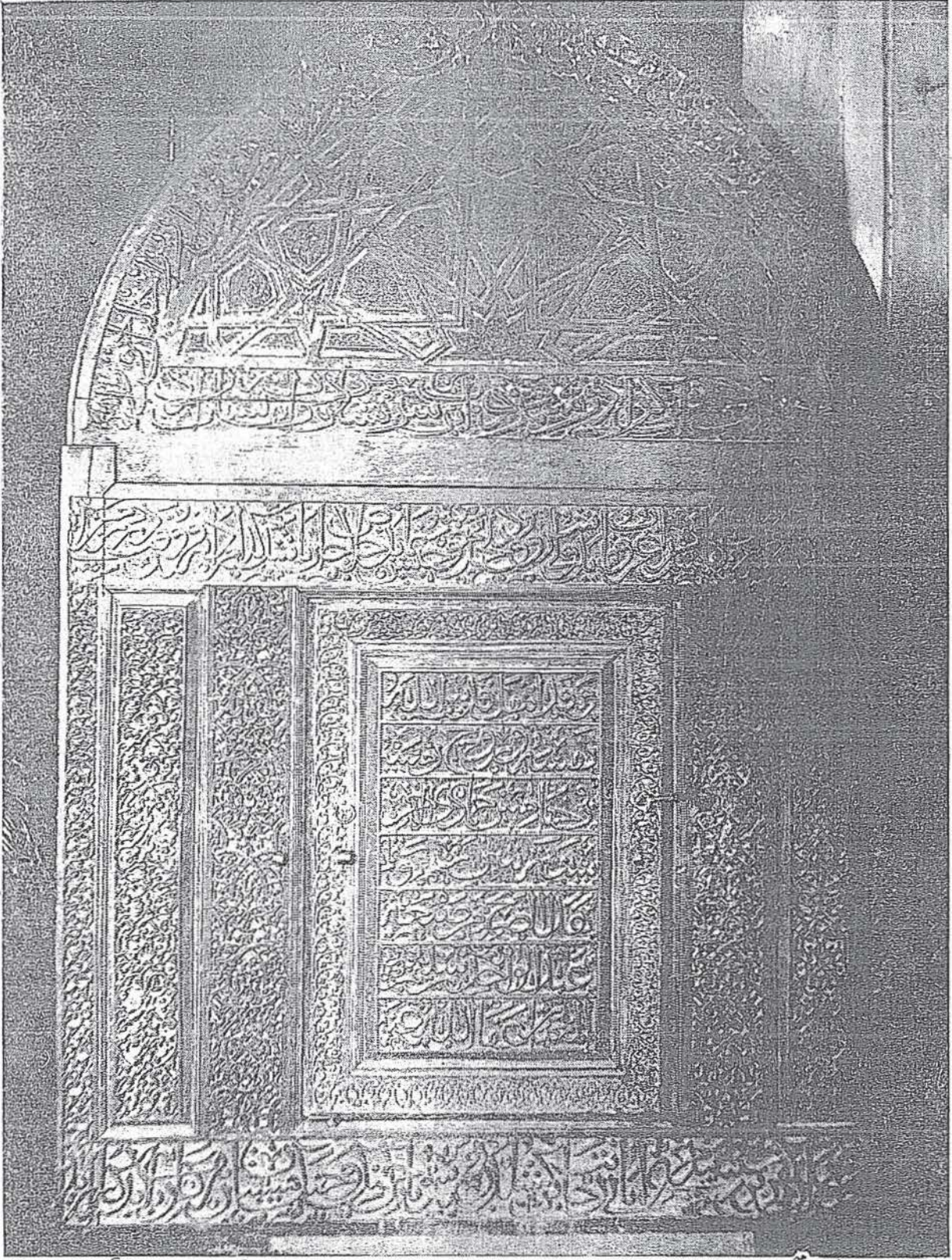

Tırbe-i Hadratı'nın hariciden görünüşü

(Foto. S. E. Balum)

Sandukanın hey'eti umumiyesi

Sandukanın baştarafı